

המראות הצובאות: קדושת הראי

השבת מצרפים אנו בקריאת התורה שתי פרשות 'ויקהל' ו'פקודי' בהן מתואר הקמת המשכן, ועשיית כליו. זוהי גם השבת שלפני ראש חודש ניסן, ובה קוראים אנו את פרשת החודש (שמות יב), בעקבותיה נקבעו העקרונות הבסיסיים של הלוח העברי. כפי שנראה בשורות הבאות, שני תכנים אלה ישתזרו יחדיו בדברי החכמים. אך כדי להבין זאת, עלינו לחזור אחורה לפרשת עגל-הזהב

הנחש והעגל

התודעה המסורתית רואה באישה את מקור החטא. הלוא הייתה זאת חווה שאכלה מעץ הדעת, "וַתֵּתֶן גַּם לְאִשָּׁה עֵמָה וַיֹּאכְלֻהָ". אולם, מי שיפתח את המקורות הקלאסיים של חז"ל, ייווכח שהתמונה שהם ציירו מאוזנת "קצת" יותר. מעמד הר סיני נתפס על ידי חז"ל כמתקן את חטא גן-העדן: "חרות על הלוחות", חרות מזוהמת הנחש ומתוצאותיו. במעמד הר סיני נפתחה האפשרות לבנות גן עדן חדש. אולם שוב הרס החטא את גן העדן בסגידה לעגל הזהב. אולם, לפי חז"ל, הפעם חטאו והחטיאו הגברים, לא הנשים. אסכם דברים אלה בנוסח שב"דעת זקנים מבעלי התוספות". בבניית המשכן נאמר: "וְכָל הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן אֶתְנָה" תרמו את תכשיטיהם לבניית המשכן (שמות לה, כד). הן סרבו לעשות כך במעשה העגל, והגברים "לקחו תכשיטיהן בעל כורחן".

בסרובן תפסו הנשים רובד עמוק יותר בחטא. האמתלה למעשה העגל היה היעלמותו של משה, אך בתיאור מעשה העגל קוראים אנו דברים אחרים: "וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּגְשׁוּ שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׂתוּ וַיִּקְמוּ לְצַחֵק" (לב, ו). את השורש "צחק" מכירים אנו ממקומות שונים במקרא. ואכן, במדרש (בראשית רבה נג, יא) על הפסוק "וַיִּתְּרָא שָׂרָה אֶת בֶּן הָגֵר הַמִּצְרִית... מִצַּחֵק" (בראשית כא, ט) מובאת דעתו של רבי ישמעאל "אין הלשון הזה של 'צחוק' אלא עבודת כוכבים", והוא רומז לחטא העגל. אולם מובאים שם שני פירושים נוספים: "דרש רבי עקיבא... אין 'מצחק' אלא גלוי עריות... רבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אין הלשון הזה 'צחוק' אלא לשון שפיכות דמים..." מאחורי העבודה זרה מסתתרים אינטרסים אחרים. במיתולוגיה משליך האדם את האינטרסים, התאוות והשנאות שבעולמו הפנימי על האלים. האדם בורא את האלים הפגנים בצלמו ובדמותו. אני מרשה לעצמי להוסיף שזהו הרובד העמוק של העגל שהנשים הבינו ודחו. "לצחק", זהו שחוק הפוליטיקה והמלחמה וצחוק השחיתות המינית. לעולם העובד את עגל הזהב אסור לתרום תכשיטים.

הכּיּוּר

אחד מכלי המשכן, היה כיור המים לטהרת הכהונים, טהרה שהייתה תנאי לעבודת המקדש, בייחוד ביום הכיפורים (ויקרא טז). על הכיור קוראים אנו: "וַיַּעַשׂ אֶת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְאֶת כַּנּוֹ נְחֹשֶׁת" (שמות לח, ח). נחושת זאת מקורה "בְּמִרְאֵת הַצָּבָאֵת", כלומר במראות, שהיו אז עשויים נחושת מלוטשת, והובאו על ידי הנשים שהגיעו למשכן, "אֲשֶׁר צָבְאוּ פָתַח אֹהֶל מוֹעֵד". אם שכחתם מה זה ראי, נוכל להיעזר בדברי ר' אברהם אבן עזרא (הראב"ע) המסביר לנו: "כי משפט כל הנשים להתייפות... במראות נחושת או זכוכית", למשל כדי "לתקן הפאות שעל ראשיהם". נשים רבות וויתרו על המראות והביאו אותן כתרומה למשכן. אישה תוותר על הראי? הייתכן? לאבן עזרא – הייתה תשובה "והנה היו בישראל נשים עובדות השם שסרו מתאוות זה העולם ונתנו מראותיהן נדבה כי אין להם צורך עוד להתייפות, רק באות יום יום אל פתח אוהל מועד להתפלל ולשמוע דברי המצוות". המראות נתרמו על ידי "נזירות"?! אבן עזרא הוא פרשן נפלא, אך כמה רחוק פירוש זה מפירושם של חז"ל. האגדה החז"לית מספרת שבימי השעבוד הקשים במצרים, חשבו הגברים שזהו סופו של עם ישראל, והתייאשו מלהביא וולדות לעולם. האגדה מייחסת ייאוש זה גם לעמרם אביו של משה (סוטה יב ע"א): "עמרם גדול הדור היה כיון שגזר פרעה הרשע כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו אמר לשוא אנו עמלין עמד וגירש את אשתו עמדו כולן וגירשו את נשותיהן אמרה לו בתו [מרים] אבא קשה גזירתך יותר משל פרעה". על אותן נשים קוראים חז"ל את הפסוק (שיר השירים ח, ה): "מי זאת עֲלָה מִן הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל דֹּדָהּ תַּחַת הַתְּפֹחַ עוֹרֶרֶתִי". המראות הן כלי וסמל של הנשיות המפתה, כדברי רש"י: "כך מביאות לבעליהן לידי תאוה ונזקקות להם. מעתה מתקשרת עם המילה 'הַצָּבָאֵת' אסוציאציה חדשה. על ידי המראות "העמידו הנשים צבאות רבות". אכן, לפי חז"ל מבטא הכיור לא את הוויתור על התאוה, אלא להיפך, את כשרותה של התאוה. רש"י מסכם את דברי המדרש באופן מופלא: "בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות, ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן. והיה מואס משה בהן מפני שעשויים ליצר הרע א"ל הקב"ה קבל כי אלו חביבין עלי מן הכל".

ממראות הנחושת נעשה כיור הטוהרה. מהכיור הזה נלקחו המים בהם הושקתה האישה הסוטה. החסידות מלמדת אותנו שכל פרשה אפילו אם היא אינה נוהגת היום יש לה משמעות עבורנו. עבורי הכיור מסמל את מאבקו הכפול של האָרוֹס, נגד ההתנזרות ונגד הפורנוגרפיה גם יחד. המים שבכיור נועדו לפי רש"י (לח, ח) "לשום שלום בין איש לאשתו". רש"י מתכוון להיעלמות חשד הבגידה בעקבות בדיקת הסוטה. אלא ששלום בין איש לאשתו מסמל את האהבה על כל רבדיה. בביטוי זה משתמש רבי שמעון בן חלפתא כשהוא מתנצל בפני רבי יהודה הנשיא על כך שלא ביקר אצלו בחג. הוא מאשים את זקנותו: "סלעים נעשו גבוהים, קרובים נעשו רחוקים... מִשִּׁים-שְׁלוֹם-בְּבֵית בְּטִל" (שבת קנא ע"ב). כוונתו לחמדת הבשר,

מתנה א-להית שניתן לאדם כדי לחבר בין בני הזוג. מתנה שהקב"ה ביקש מאתנו לא לבזוז אותה 'לכל מאן דבעי' או 'למוכ"ז'.

ראש חודש

מרמזים מקראיים שונים למדנו שראש חודש היה יום חג בימי הנביאים. הזיכרון הישיר היחידי שנשתמר קשור באישה השונמית. כשהיא ממחרת אל אלישע הנביא להציל את בנה, אומר בעלה: "מדיע אַתְּ הַלֵּכְת אֵלָיו הַיּוֹם, לֹא חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת?" (מל"ב ד, כג). למדנו מטענות שבשבת וראשי החודשים היו נוהגות הנשים ללכת לשמוע את "דרשותיהם" של הנביאים. במסורת היהודית, ראש חודש הוא אכן החג של האישה בה"א הידיעה. בעלי התוספות, אותם הזכרנו לעיל, קובעים, שבזכות תרומת הנשים במשכן, סמל הבית בו שוכנת השכינה, והסירוב לעבוד את העגל "זכו הנשים שלא לעשות מלאכה בראש חדש... [הקב"ה] נתן להם ראש חודש ליום טוב". למה ראש חודש? בעלי התוספות קושרים זאת לראש חודש ניסן "שבו הוקם המשכן, ואגב אותו ראש חודש משמרות כל ראשי חודשי השנה". אני חושב שנאמני המסורת חייבים לחדש חג זה, ולהפוך את ראש חודש כיום של תלמוד תורה לנשים, שבו הגברים ייקחו על עצמם את כל עבודות הבית, ועד כמה שהדבר אפשרי, אף את הטיפול בילדים. יהיה בכך יום כבוד למי שלא חטאו בחטא העגל, ויום תפילה למה שלא מובטח כלל בעולמנו הפוסט-מודרני: יהי רצון שיעמדו הנשים בפיתוי הגדול, ולא יקומו לצחק במחולות העגל הגבריים.